

3.5. ОСНОВНІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА В СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

MAIN ACTIVITIES OF THE TEACHER IN THE DISTANCE LEARNING SYSTEM

Василь Шусть

кандидат педагогічних наук, доцент,
науковий співробітник лабораторії
дистанційного професійного навчання
Інституту професійної освіти
НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-0094-1121>
schust@i.ua

Vasyl Shust

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, Researcher at the Laboratory of
Distance Vocational Training of the
Institute of Vocational Education of the
NAES of Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-0094-1121>
schust@i.ua

У підрозділі розглянуто основні види діяльності викладача в системі дистанційного навчання. Автори акцентують увагу на методичній, організаційно-управлінській, психолого-педагогічній, викладацькій та дослідницькій діяльності. Особливий акцент зроблено на ролі інформаційно-комунікаційних технологій та на специфіці взаємодії зі студентами в онлайн середовищі. Описано вимоги до кваліфікації викладача та необхідність уніфікації підходів до його підготовки. Зроблено висновок, що викладач виконує ключову роль у забезпеченні якості дистанційного навчання.

The subsection deals with the main activities of a teacher in a distance learning system. The authors focus on methodological, organisational and managerial, psychological and pedagogical, teaching and research activities. Particular emphasis is placed on the role of information and communication technologies and the specifics of interaction with students in the online environment. The requirements for teacher qualifications and the need to unify approaches to their training are described. It is concluded that the teacher plays a key role in ensuring the quality of distance learning.

Ключові слова: дистанційне навчання, методична діяльність, викладач, кваліфікація, інформаційно-комунікаційні технології, освітні ресурси.

Keywords: distance learning, methodical activity, teacher, qualification, information and communication technologies, educational resources.

Ключова конкурентна перевага розвинутої держави пов'язана з розвитком людського капіталу, що значною мірою залежить від якості освіти. Це є основою економічного прогресу країни в середньо- та довготерміновій перспективі. Нині освіта – це визначальний інструмент формування творчої особистості, готової жити в мультикультурному середовищі, ухвалювати важливі рішення за умов свободи вибору та вести діалог як усвідомлену форму взаємодії та змагання.

З упровадженням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в освіті постає питання підготовки викладачів для дистанційного навчання. Від його вирішення залежить не лише ефективність освіти, а й досягнення належного рівня особистісного розвитку. Сучасний педагог повинен вміти застосовувати інформаційні та комунікаційні технології у своїй фаховій діяльності.

В освітньому сегменті Інтернету зростає число мережових педагогічних спільнот, що свідчить про підвищення інтересу викладачів до онлайн-комунікації та віддаленого викладання. Професійні освітні групи у Facebook, об'єднання вчителів, ITN, KM-wiki, Openklass, спільнота освітніх блогерів, Ліга освіти, регіональні Wiki тощо – це лише частина платформ, де педагоги обговорюють проблеми, діляться методичними матеріалами, підвищують кваліфікацію, беруть участь у різноманітних змаганнях (в тому числі зі студентами). Окрім професійних спільнот, мережа пропонує численні освітні ресурси для викладачів – тематичні сайти, дистанційні уроки, електронні підручники, відкриті каталоги навчальних матеріалів. Також Інтернет наповнений комунікаційними сервісами, зручними для освітнього процесу – форуми, електронна пошта, вікі, блоги, Delicious, Skype (та інші програми для відеоконференцій), розсилки тощо.

Застосування освітніх онлайн-ресурсів у дистанційному навчанні вимагає від викладача вирішення нових професійних завдань та освоєння нових видів діяльності, пов'язаних з вивченням мережевого контенту з предмету, комунікаційних інструментів та методики їх використання в освітньому процесі.

Дослідженням видів діяльності викладачів, які працюють у системі дистанційного навчання, займався багато науковців.^{616,617,618}

У дослідженні J. Brennan виділено ключові технології, що застосовуються тьютором у системі відкритої дистанційної освіти (ТДВ) МІМ «ЛІНК»: педагогічні, інформаційно-комунікаційні та мережеві. Особливість освітньої програми МІМ «ЛІНК», розробленої спільно з Британським Відкритим університетом, полягає в тому, що джерелом інформації є не викладач, а навчальні матеріали, які студент опановує самостійно. Роль тьютора трактується як поєднання чотирьох

⁶¹⁶ Муковіз, О. П. (2014). Підготовка викладача до організації дистанційного навчання в системі неперервної освіти вчителів початкової школи. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, 6, 26–30.

⁶¹⁷ Петрук, В. (2012). Динаміка розвитку дистанційної освіти в межах її соціально-філософського значення. *Освіта і управління*, 2-3, 14–19.

⁶¹⁸ Смирнова-Трибульська, Є. М. (2007). *Дистанційне навчання з використанням системи Moodle: посібник для вчителів*. Айлант.

професій: викладача, коуча, тренера та управлінського консультанта.⁶¹⁹ «Мережа» тут означає не Інтернет, а мережу регіональних центрів у понад 80 містах України та ближнього зарубіжжя.

Отже, модель діяльності тьютора, його компетентності, система атестації та підготовки тьюторів мають практичне значення для системи ТДВ у МІМ «ЛІНК» та сфери бізнес-освіти дорослих.

Дослідження І. Lazar та Е. Faciu визначає групи видів діяльності «викладача дистанційної освіти в Інтернеті», які також актуальні для очного викладача:⁶²⁰

1. Діяльність, що відповідає цивілізаційним та загальнокультурним нормам фахівця.

2. Діяльність, пов'язана з вирішенням моральних та світоглядних завдань, культурною, національною, релігійною та особистісною ідентифікацією.

3. Діяльність, зумовлена вимогами професії та спеціальності.

Праці К. Осадчої та В. Осадчого розкривають основні функціональні компоненти педагогічної діяльності викладача в умовах дистанційної освіти. З точки зору особистісно орієнтованого, контекстного та діяльнісного підходів, вони згруповані у чотири основні функції:⁶²¹ 1) організаторську; 2) інформаційну; 3) комунікативну; 4) розвиваючу. Ці функції охоплюють проектування освітнього процесу, супровід і розвиток студентів, управління, контроль і діагностику, інформаційно-змістовну роботу, мотивацію, організацію діяльності, консультування, комунікацію та рефлексію.

Цілком слушно Є. Смирнова-Трибульська виділяє три групи умов успішної діяльності тьютора:⁶²²

1. Педагогічні – врахування психолого-педагогічних принципів дистанційної освіти, використання різноманітних педагогічних прийомів, забезпечення інтерактивності.

2. Організаційно-комунікативні – знання психології спілкування, правил етикету, способів мотивації студентів, вибір відповідного стилю керівництва та спілкування.

⁶¹⁹ Brennan, J. (2014). *Study on innovation in higher education: Final report*. European Commission Directorate for Education and Training. Publications Office of the European Union

⁶²⁰ Lazar, I., & Faciu, E. (2019). Project based learning as teaching approach for master students. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 11(4), 113–135.

⁶²¹ Осадча, К. П., & Осадчий, В. В. (2014). *Технології дистанційного навчання. Робота з Moodle 2.4*. МДПУ ім. Б. Хмельницького

⁶²² Смирнова-Трибульська, Є. М. (2007). *Інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності вчителя*. Айлант.

3. Технічні – забезпечення доступу до комп'ютерних засобів зв'язку, «комп'ютерна грамотність» учасників.

Дослідники М. Bilotserkovet і О. Gubina розглядають тьютора як викладача-консультанта, що здійснює навчально-методичний супровід студентів через консультування, проведення тьюторіалів, організацію груп взаємодопомоги, надання зворотного зв'язку, підтримку комунікації.⁶²³

В. Кухаренко вважає, що тьютор повинен вміти будувати освітній процес на основі ІКТ, проводити інтерактивні заняття, організовувати експертизу освітніх ресурсів, задовольняти потреби педагогів різного характеру.⁶²⁴

Науковець С. Литвинова виділяє блоки якостей та умінь педагога-координатора дистанційної освіти: організаційно-педагогічні, рефлексивно-аналітичні, проєктивні, інформаційні, телеінформаційні, телекомунікаційні.⁶²⁵

Огляд досліджень показує різноманітність підходів до опису діяльності викладача в системі дистанційного навчання. Це вказує на необхідність уніфікації формулювань для розробки єдиних кваліфікаційних вимог, що сприятиме підвищенню якості підготовки викладачів для дистанційної освіти.

При розробці організаційно-педагогічного забезпечення підготовки викладача для системи дистанційного навчання було проведено систематизацію завдань, які він вирішує, та визначено його види діяльності. На основі цього аналізу було сформульовано кваліфікаційні вимоги до викладача дистанційної освіти. Цей підхід дозволяє:

1. Створити цілісну картину професійних обов'язків викладача дистанційної освіти.

2. Визначити ключові компетентності, необхідні для ефективної роботи в онлайн-середовищі.

3. Виявити специфічні аспекти дистанційного навчання, які відрізняють його від традиційного очного формату.

⁶²³ Bilotserkovet, M. A., & Gubina, O. (2019). Target language teaching by means of e-learning: A case study. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 11(4), 17–29.

⁶²⁴ Кухаренко, В. М. (2022). *Навчально-методичний комплекс підготовки викладача дистанційного навчання*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

⁶²⁵ Литвинова, С. Г. (2010). Online навчальне середовище вчителя-предметника загальноосвітнього навчального закладу. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 5, 19.

4. Розробити структуровану модель діяльності викладача, яка може бути використана для подальшого вдосконалення системи підготовки кадрів.

5. Встановити критерії оцінки ефективності роботи викладача в системі дистанційного навчання.

6. Визначити напрямки професійного розвитку та підвищення кваліфікації викладачів дистанційної освіти.

Така систематизація завдань та видів діяльності є важливим етапом у створенні комплексної системи підготовки викладачів для роботи в дистанційному форматі. Вона дозволяє розробити більш точні та релевантні кваліфікаційні вимоги, які відображають реальні потреби та виклики сучасної дистанційної освіти.

Розглянемо кожен вид завдань детальніше:

1. Методичні завдання:

– фокусуються на розробці та адаптації навчального контенту для онлайн-середовища;

– підкреслюють важливість чіткого формулювання цілей та вибору відповідних засобів навчання;

– акцентують увагу на необхідності інноваційних педагогічних підходів в дистанційному форматі.

2. Організаційні завдання:

– охоплюють широкий спектр взаємодій: зі студентами, колегами, партнерами та батьками;

– включають позанавчальну діяльність, що важливо для повноцінного освітнього досвіду;

– враховують адміністративні аспекти та потенційну комерційну складову дистанційної освіти.

3. Психолого-педагогічні завдання:

– підкреслюють важливість психологічної підтримки та виховання студентів в онлайн-середовищі.

– вказують на необхідність адаптації виховних методів до умов дистанційного навчання.

4. Проблеми викладання предмета:

– акцентують увагу на специфіці проведення занять в онлайн та офлайн режимах.

– підкреслюють важливість ефективної комунікації з усіма учасниками освітнього процесу.

5. Проблеми особистісного зростання:

– наголошують на необхідності постійного професійного розвитку викладача.

– заохочують участь у віртуальних педагогічних спільнотах та науково-дослідній роботі.

Ця систематизація надає комплексний огляд діяльності викладача в системі дистанційної освіти, охоплюючи як педагогічні, так і організаційні аспекти. Вона може служити основою для розробки програм підготовки та підвищення кваліфікації викладачів, а також для оцінки їхньої ефективності в онлайн-середовищі.

Отже, підсумуємо важливі аспекти дистанційної освіти:

1. Інтегрованість: дистанційне навчання не є ізольованою системою, а невід’ємною частиною безперервної освіти. Це підкреслює необхідність узгодження дистанційних програм з іншими форматами навчання.

2. Єдність цілей і змісту: дистанційна освіта має ті ж цілі та зміст, що й традиційне навчання. Це забезпечує послідовність та якість освіти незалежно від формату.

3. Специфіка форм і методів: Хоча цілі та зміст співпадають, способи подачі матеріалу та взаємодії учасників відрізняються. Це вимагає адаптації педагогічних підходів до онлайн-середовища.

4. Реалізація дидактичних принципів: у дистанційній освіті традиційні принципи навчання реалізуються через специфічні методи та можливості Інтернету.

5. Системний підхід: дистанційне навчання розглядається як єдина система, що включає етап проектування (розробка компонентів) та етап їх реалізації в онлайн-середовищі.

6. Наступність: важливо забезпечити зв’язок між різними ланками освіти в рамках дистанційного формату.

7. Технологічна адаптація: використання можливостей інформаційного середовища Інтернету для досягнення освітніх цілей.

8. Комплексне проектування: необхідність розробки всіх компонентів системи – від цілей до методів оцінювання – з урахуванням специфіки онлайн-навчання.

Це розуміння дистанційної освіти як складової частини загальної системи освіти, але з власними особливостями реалізації, є ключовим для ефективного впровадження та розвитку дистанційних освітніх програм.

Діяльність викладача в дистанційному навчанні можна розділити на два етапи: організацію навчання та реалізацію курсу. Перший етап

включає вирішення методичних та організаційних питань, другий – комунікативних та технічних. Саморозвиток викладача важливий протягом обох етапів.

Традиційно, в українській освітній практиці при появі нових видів діяльності, спочатку вводилася нова посада, розроблялися програми підготовки та вимоги до фахівців. Однак дистанційне викладання розвивалося інакше. З кінця 90-х років вчителі та викладачі почали експериментувати з дистанційними уроками, використовуючи обмежений інструментарій (чат, форум, e-mail). Навчання відбувалося шляхом самоосвіти, пізніше – через освоєння конкретного програмного забезпечення.

Ця ситуація створила проблеми з визначенням прав та обов'язків дистанційних викладачів, унормованості їхньої роботи. Виникла потреба «узаконити» дистанційне викладання та розробити кваліфікаційні вимоги. Відсутність єдиних стандартів призвела до різноманітності підходів у підготовці викладачів: одні заклади зосереджуються на технічних навичках, інші – на комунікації в Інтернеті, треті – на методиці дистанційного викладання.

Отже, на основі аналізу завдань викладача, виділимо такі види діяльності в системі дистанційного навчання:

1. Методична: розробка програм, структури курсів, навчальних матеріалів.
2. Організаційно-управлінська: ведення документації, консультування, реєстрація студентів у LMS.
3. Психолого-педагогічна: регулювання навчальної діяльності, дотримання мережевого етикету.
4. Викладацька: проведення занять, оцінювання.
5. Дослідницька: вивчення результатів навчання, участь у конференціях, публікації.

Наше дослідження виявило широкий спектр діяльності викладача, частину якої можна делегувати іншим структурам закладу освіти. Це створює потребу в розподілі функцій між учасниками освітнього процесу, залишаючи за викладачем основне завдання – дистанційне викладання предмета.